

տաղալեան լեզուին մէջ sipit «բռնել» բառէն ունեցանք s-in-ipit «խորխոր, ետեզակալ» իբր բառով, կուտող:

Հայտնական լեզուայ մէջ տղերքը կրնայ թէ կցորտեթեամբ բացատրուի եւ թէ արմատի փոփոխութեամբ. փոփոխական սյուղոթի արմատն մը՝ կ'էնեւմ կը նշանակենք: Արմատի փոփոխական նաւթիւնն մը կը տեսնուի գլխաւորաբար հետեւեալ բառերու մէջ. յն. λείπω, έλπιον, λέλειπα. հայ. դեմիմ, դեր կը (ե)գաւ. գամ եկի, եկիր, եկն, եկաք, եւայլն. գերմ. trinken, trank, Trunk, trühen, րա. frango-o, freg-i, infringo-o, անկեր. budh «գիտցալ» bödh-a mi «գիտեմ», bāuddha

«բուգիտ» արաբ. قَتَلَ, սպաննեց, قَتَلَ, սպաննեցի, قَتَلَ կը սպաննէ. قَتَلَ, սպաննող. قَتَلَ, սպաննէ. قَتَلَ

կուտորած կ'ընէ. قَتَلَ կը ջանայ սպաննել, կը կուտի.

قَتَلَ սպաննել տալ, قَتَلَ իրորու դէմ կուտել.

قَتَلَ կատարել, قَتَلَ սպաննեմ, قَتَلَ սպաննուած:

Այս լեզուայ մէջ զուտ կցող ձեւերէն զատ, կը հանգիստիկը նաեւ հետեւեալ բառաձեւերով կազմութեանց. ԱՎՎ, ՆԱՎՎ, մասնաւոր է թէ է միտ դնելով ձեւական տարին փոփոխականութեան, կը գտնենք նաեւ ՆՎՎ, ԱՎՎ ձեւերն եւայլն:

Հնդեւրոպական լեզուները մեծապէս մասնաբաժնի վերջը յաւելանածներ կ'անջնջեն, ուր քանակա-ոճական լեզուները նոյն կարգաւորութեան վերջում է թէ վերջապէս կը կազմեն, իսկ անոնք ինչպէս արարեալներ (բային) է, ԺԻ, ԺԻԻ, ԺԻԻԻ եւ ԺԻԻԻԻ ձեւերուն եւ քանի մը հատուոր յաջորդիկներու մէջ) եւ եթովպերէն նաեւ միշտ գիրներով ալ կը կազմեն:

Բայ ի վերայիւնեալ ձեւաթափան գառա-կարգներէն լեզուագէտներուն անոնք շորորդ միւնջե նաեւ հինգերորդ գառակարգ մին ալ զանա-կանել կ'աւելն: Quotum յաւալ կը բերէ միասորէն (incorporante) լեզուներն որոնք մէջ բառի եւ նախադասութեան մէջ տարբերութիւն չկայ. իսկ Բրիտանն կը զատէ ասոնցմէ Բուսնամարտի լեզու-

ներն (polysynthétique): Միասուրումը կը գտնուի գլխաւորաբար բառիւնն եւ հնդկիկներու լեզուայ մէջ եւ յայնմ կը կայանայ որ անձնական դերա-նուն հնուար եւ մերձարու առարկան (արա-կանք) բային հետ կը ձուլէ, եւ արմատին ու դի-մաւորին վերջաւորութեան մէջ կը զտնդէ. այս-պէս բառիկան լեզուին մէջ ekar (տանիլ) արմա-տին ունիւր d-akar-t «պայ տանիլ ես», d-akar-su-t «պայ տանիլ քեզ ես», n-akar-k «քեզ տանիլ ես», n-en-akar-su-n «դուն տարի զե», եւայլն: Ընդարձակագոյն մտք թերեւս գաղղ. je vous le donne «եւ քեզ պայ տամ» ձեւն ալ յամենայն դէպ կրնայիւր միասորէ իրարմութիւն մը նկատուի: Այս միասուրումը քանի մը ֆիննեան-ուգրեան լեզուայ մէջ ալ կը գտնուի, բայց շատ չափաւոր քանակութեամբ: հնդեւրոպէնն տար քանի մը հատակաւորներ պահած է, օրինակ- vār-l-ak «քեզ կ'սպաննեմ», ուր իւր երկորդ զէմքի ներմուծեալ խոչորն է (համեմատեմ vār-ok «կը սպաննեմ») Բայց այս ցանկացի (պարագետն) երեւոյթն՝ մերձար բարբառներու մէջ՝ որոց կարգէն են աստեղիկները եւ ի մասնաւորի վո-գուլերէն, ներգործական լեզուութեան կանո-նաւոր ձեւերը ննջած է: Այսպէս իւր. jeytem ձեւին քով ետիւրէն ունիւր entlem «կորեմ» jeyti-le-m, entli-le-m «պայ կորեմ ես», ուր ներ-մուծեալ լեզ գերանունական խոչոր է:

Բազմահամադրութիւն (polysynthétisme) քանի մը հնդկիկ լեզուայ յատուկ է եւ յայնմ կը կայանայ որ զերէն նախադասութեան մ'ամբողջ բառերը ձուլելով բայ մը կը կազմեն, բայց միասնաբար տանն այս բառերն կը կրճատուին եւ կը զնջուին, եւ այս բայը ամէն ժամանակներով կը խառնուի. այսպէս մէքսիկեան լեզուա մը՝ Նա-հուալթերէնի մէջ ni-kak-tsiwa «եւ խոչի գոր-ծեմ»: Այս երեւոյթին կը մերձեայ գերմանե-րէնի այն յատկութիւնն, որով խնդրն եւ ամէն յարակից մտերն՝ օժանդակ բային եւ աներեւո-թին կամ ընդունելութիւն անցեալին մէջ կը մտնեն. ich habe gestern an meinen Oheim einen Brief geschrieben «եւ ես երէկ առ իմ հորեղբայր մը նամակ գրեմ»:

Նմանօրինակ բազմահամադրական օրինակ-ներ՝ քիւր շատ տարբերութեամբ խաղաղասու լեզուն մը կը գտնուի, ուր ամբողջ նախադասութեան մը իբր անական կը զործածուի. այսպէս ար. աղ. re f-sense-nuti «քեզիւն Նա-պաշտեմ» Առաւո-ծայ, բարդութիւնը յն. Պեօսթիչ բառին կը հա-մադասականանէ, որուն վրայ meth նախդիւնն աւել-ջնելով՝ methreifsemnenuti Պեօսթիչ, «առ-տուած պաշտուած իւն» վերացեալ գոյականը կը կազմուի:

Միասուրումն ու բազմահամադրութիւնն ինչպէս կը անտեսուի, միայն հնդկիկներու լեզուայ յատուկ չէ: մասնաւոր թէ այս լեզուներէն շա-տաւոր այս յատկութիւնն չունին եւ բոտ այսմ չեն կրնար առանձին ձեւաթափան գառակարգ մը կազմել. կցողութեան միակողմանի զարգացումն է այս երկու յատկութիւններն: Թիւնքը հոս հա-մառօտիւ Լ. Աղամին դասաւորութիւնը: Այս

1 Ըլայիւր (Քերական. էջ 3) կը կարծի թէ հնդեւ-րոպական լեզուացիք միակ բառաւ. մ'անի, որ է ԱՎՎ: Նորն-հնդկերէն (անգլ. էջ 3, 1 ծանոթ.) կ'ընէ. «մեմականն, որ ինքեմ չէ» (2) Հնդեւրոպականին, մէկ բառն այլեւայլ բա-ռերէն ունի, այսինքն ԱՎ եւ ՆԱՎ ձեւերն, որ հնդեւրո-պականին բայերով անձանթով են, հնդեւրոպականի միայն մէկ ձեւ ունի (2 ծանոթ.) «Հնդեւրոպականին յաւելած անջնջ ցուցնող յաւելած մը չէ, նախորդ մը չէ, այլ եւ չլուծուած է» Ի սկզբան անի հնդեւրոպական լեզուն անջնջ քան մը, որ է ինչպէս այստէս կ'ընայ բարբառներ. պոլիլոգ-ի Բայց այդ գնալուն եւ որ նախորդներն եւ վերջապէսներն էին ոչ անջնջ, գտնէ մեծապէս մտք ինչպիսեպէս բառեր են: Թուի: Թէ Ըլայիւր գերմանական լեզուներ բայերովն անտես քան է. վառն զի ար. այ. Gemüth, Gedanke, Gessang, համեմատեմ եւ հայերէն արեւելքի, արեւայր (առաւ), արեւին եւն. ձեւ) ձեւերն յայտնապէս ՆԱՎ բառա-ւորն կը վերաբերին, Ի սկզբան անի ու զան նշանակում վեր-ն ունենայ լեզ. ge ար (եւ հայ. ար անպիս հիմայ բառերու վեր-ջի կ'աւելցուի) այսպէս անընդ-միջ, մասնակ մ'աւելի՝ բայց հիմայ նախորդ մըն է, ինչպէս որ սեմական ման նախորդ մըն է անդայ անուններն կազմու. իսկ Trank, Trunk, Satz եւն եւն, արդի ձեւերուն մէջ զուտ ԱՎ-ի բառանման կազ-մութիւններն են:

գաղղիայի լեզուագետն՝ չեֆ-մ կ'անունանէ որմա-տին ներքի փոփոխութիւնը, իսկ հոլլանդ ըսելով միայն արտաքին փոփոխութիւնները կ'իմանայ, դարձեալ ուրալ-ալտայեան լեզուները միւս կցող լեզուներէն կը բաժնէ՝ անոնց մէջ տրեղ ձայնաւոր գրեթէ՝ ձայնական ներգաշխուսութեան (Vocal-harmonie) համար, եւ զատ զատ մը կը համարի, ըստ այսմ 5 հետեւեալ կերպախօսական դասա-կարգները կ'ունենանք ըստ վերոյիշեալ հեղե-նակին.

1. անջատական լեզուներ (չիներէն, աննա-մերէն, սիւմերէն, բերմաներէն, տիբեթերէն).
2. չըջող լեզուներ (սեմական լեզուներ).
3. կցուական լեզուներ (այն ամէն լեզուներն որ միւս 4 դասակարգներու մէջ չեն գտնուիր).
4. ներգաշխուս լեզուներ (ուրալ-ալտայեան լեզուներ).
5. հշուական լեզուներ (հնդեւրոպական լեզուներ):

Այս բաժանումն ըստ բաւականի հիմնական պատճառներու վրայ հաստատուած չէ, ժամն զի միւսնայն խմբին վերաբերեալ լեզուները բռնի կ'անջատէ հնդեւրոպ. կրնան թերեւս սեմական լեզուները ներքին փոփոխութեան աւելի ենթար-կեալ ըլլալ. քան հնդեւրոպական լեզուները, բայց տարբերութիւնը միշտ ասի՜նաւա մը կ'ըլլայ, որ հնդեւրոպական լեզուաց վրայ ալ կը տեսնուի: Օ. ինակի ազգաւ լատիներէնի եւ դուստր լեզուաց վրայ ներքին փոփոխութիւն այնչափ զօրաւոր չէ, իսկ յաւանքին եւ գերմանական լեզուաց վրայ շատ աղիւցիկ է: Նոյնպէս ձայնաւորաց ներգաշ-նակութիւնը միայն ուրալ-ալտայեան լեզուաց սեպհական յատկութիւն մը չէ: Ուստի եւ Լ. Ա. Վոյպին դասակարգութիւնն ալ իրեն սեպհական մնացած է:

Անոր համար ձեւախօսական դասակարգու-թեան իրարու փոփոխիկ ունեցած յարաբերու-թեան վրայ խառած սանն՝ ցուրդ ընդհանրապէս ընդունաւած երեք բաժանմանց վրայ պիտի սահ-մանենք մեր քննութիւնը, բայց յարմար տեղը պիտի յիշատակենք Լ. Ա. Վոյպին դասակարգու-թիւնն այլ, որուն երկու նոր դասերը միայն ստա-րաբաժիններ կրնան համարուիլ առ առաւելն:

(Հորաւաւիւն):

Հ. Բ. Մէն.

ՄԱՏԵՆԱՌՈՍԱԿԱՆ

Ազգապահական հանդէս, կիսամիայ պատկերազարդ, Ա. տարի Ա. Գիրք. 2896. Շուշի. 84. Մ. Մաշտ. Եա-կրեանցի. Բաժանորդագրութեան գինը, իւրաքանչիւր Գիրք. 5 Ձր. — 2 ըր.

Ո՛րձաւմեծ քաղաքներու գրական շարժման մասնակից կ'ըլլայ այս անգամ եւ Հուշի, իւր «Ազգապահական Հանդէսով», որուն ժամանակէ մ'ի վեր անհամբիւր քր պատուէր: Ստուար հասար մը, երկու մաս բաժնուած. 1. Ազգապահութիւն եւ

2. Մարդախօսութիւն. ծաւալն է 380 + 136 — 516 էջ: Մեր մագլորութիւնը գրաւեց գիրքն ո՛չ. թէ ստուարութեամբ, այլ ու ուղղութեամբ, Բ. բովանդակութեամբ եւ ի. իւր մասուցանիք օգտին համար: Պր. Ե. Լալայեան խոյս տուած է յարիւր եւ անյարիւր մտաբով ու յօդուածներով իւր առաջին հասարգ աստղադրանքով տեսնուցընէ: «Հրատարակչից, համեստ ներածութեամբ մը կը պարզէ իւր «Հանդէսին» ուղղութիւնը: «Շտնիւր զքեզ», այս կարճ բայց «ամենիմաստ խօսքը» կ'ուզէ չայ ազգին. եւ առ այս կ'ամփոփէ եւ պիտի ամփոփէ իւր «Հանդէսին» մէջ այն ունէր բան, որ կրնայ լուստարեւ մտնեալն ու ներկան: Հաստ անգամ առիթ ենք ունեցած յոր-դոր կարգաւոր թէ յառաջդիմութիւն միայն մանագիտութեամբ կարելի է, եւ թէ «ամենա-բոյժ» գրութեան շրջանն անցած է: Ահա կ'իտա-գործէ Պր. Ե. Լալայեան այս կարեւոր կէտը ազ-գապահութեան մասին. «Թերթերի մէջ սովորած եւ առաւելին լոյս տեսնող ազգապարական յօ-դուածներն արդէն ապագայցանաւ են, որ Հայոց ազգն էլ վերջապէս զարթնի (?) Ե խոր քնիւր, նա կամենում է ճանաչել իրեն եւ իւր ազգային յատկութիւնները վրայ հիմնել ազգային զարա-ցումը: Մեր այս գործն այդ զգաւածն արդիւնքն է եւ մեր կոչումը՝ այդ գործին գիտական ուղղու-թիւն տալ եւ աշխատողների մէջ միութիւն հաս-տատել (էջ 5):»

Եւրոպական ազգաց համեմատութեամբ շատ քիչ նիւթ ունիւր ժողոված մեր արդի ազգային կենաց նկատմամբ. մասնական գաւառներու «Հա-նախօսութիւններ». «Տեղաբնակիչներն» եւ այլն. ստալդ է, ունիւր, բայց ոմանց կամ գիտնական արժէք կը պակի է կամ միայն «ի լոյս», եւ «ի գրոյ» ժողովածիւքներ են, առանց հաստատուն եւ նպատակաւոր ծրագիրներու, եւ մանաւանդ ո՛չ մասնագէտ «ազգադիրներն», ձեռք եղած: Գտնի որ առ այժմ կը պակիին առ միջ բառին բուն նշանակութեամբն ազգադիրներ, չէր կրնար Պր. Ե. Լալայեան լաւագոյն ծրագրի մը կազմել իւր «Հանդէսին» համար, քան զոր կազմած է, նախ-տակ գնելով «ազատել ինչ որ կայ» (էջ 5), որպէս զի ետքէն ուղղը նիւթ գտնէ: Ինչպիսի գտններ կ'ունենայիւր եթէ դար մը յառաջ այսպիսի ուղղութեամբ «Հանդէս» մը ունեցած ըլլայիւր. այս դար մը իսկ բուսական է համոզելու թէ ար-պիտի է կորուստը: Բայց ունիւր գտն այս միւր-թարուութիւնը թէ այդպէս խառնալ մը, սը մէկ տարւել կորուստը՝ նախին 20—30 ասորիներու պատճառած կորստեան հաւասար է, ունեցած «ազգադրական Հանդէս» մը, որ իւր ուղղութեամբ պիտի կարենայ ապաստել գտն եղածը:

Եթէ գովելն է ուղղութիւնը եւ յանձնա-բարելի — արուն վրայ բնաւ տարակոյտ չունենք — նոյնչափ յաշու է այս հաստորին բովանդակու-թիւնը. — միայն կէտի մը վրայ պիտի յայտնենք ետքէն մեր անտուութիւնը:

Պր. Ե. Լալայեան «Համառօտ, տեսութեամբ մը կը սորի քննել Հայ պատմութեան հին երբեքն ու զբոյցները, ստանց տեղը, ժամանակը, առաւ-